

Geliş Tarihi:03.11.2019 Kabul Tarihi:10.11.2019

Entry Date: 03.11.2019 Accepted: 10.11.2019

IGNÁCZ KÚNOS'TAN İNTERNET FOLKLORUNA GEÇİŞ İGNÁCZ KÚNOS'TAN İNTERNET FOLKLORUNA GEÇİŞ SÜRECİNDE ,EMMİOĞLU -EMMİKIZI' TÜRKÜSÜNÜN DRAMATİK DÖNÜŞÜMÜ*

The dramatic transformation of the folk song "Emmioğlu – Emmikizi" [My Uncle's Son – My Uncle's Daughter] in the Transition Process from Ignác Kúnos to Internet Folklore

Ali Osman Öztürk¹ – Meral Ozan² – Attila Özdek³

Özet

1880'li yıllarda Macar Türkolog Ignác Kúnos tarafından bir masal içi türkü olarak derlenen ve "Et pişirdim yağlı yağlı" başlığı ile Sarısözen tarafından 1962 yılında yayınlanan türkü-destan, dramatik yapısı nedeniyle Türkiye'yi temsilen 1967 yılında Avrupa Balad Konseyi üyeleri tarafından yayına hazırlanan "European Folk Ballads" kitabına alınır. Adı geçen türkü-destan daha sonra 15.03. 1974'te notası Muzaffer Sarısözen'e ait olmak üzere aynı başlıkla TRT repertuarına girer (THM 656). Mehmet Erenler ve İclal Akkaplan'ın düetiyle beğeni kazanan ve hafızalara yerleşen ezgide, gözlenen değişim dışında metin, melodi ve hikâyesinde zamanla devam eden değişimler tespit edilmektedir. Nitekim internet folkloru denilen ortamda ezgi Dadaloğlu'na da bağlanmaktadır. Makalemizde "Kıratımın çulu yoktur", "Emmioğlu -Emmikızı" gibi farklı adlarla türkü literatüründe yerini alan bu türkü-destanın içerik, müzik ve edebiyat estetiği bakımından Türk kültür tarihindeki gelişimi irdelenecek ve monografik bir analiz gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Balad, Emmioğlu, Emmikızı, Ignác Kúnos, Muzaffer Sarısözen, Dadaloğlu, varyant.

Abstract

The folk song named "Et Pişirdim Yağlı Yağlı [I cooked fatty meat]" was compiled by the Hungarian Turkologist Ignác Kúnos in the 1880s as an in-tale folk song. The same folk song was published in 1962 by Sarısözen. Because of its dramatic structure, it was added to the book "European Folk Ballads," which was edited by the members of the European Ballad Council, to represent Turkey in 1967. The mentioned folk-epic entered the repertoire of TRT with the same title on 15.03.1974 with Muzaffer Sarısözen's musical notes (THM 656). The melody became famous and got credit after Mehmet Erenler and İclal Akkaplan's duet. Apart from the observed change in the melody, its text, tune, and story also seem to have changed over time. As a matter of fact, the melody is related to Dadaloğlu in an environment called internet folklore (Netlore). In this paper, this folk song-ballad, which takes place in the folk literature with different names such as "Kıratımın Çulu Yoktur" [My Gray Horse Has No Horse-Cloth] and "Emmioğlu -Emmikızı" [My Uncle's Son – My Uncle's Daughter], will

¹ Prof. Dr.; Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K. Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi öğretim üyesi

² Prof. Dr.; Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi

³ Doç. Dr.; Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K. Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi öğretim üyesi

be examined in terms of content, music and literary aesthetics in the history of Turkish Culture, and a monographic analysis will be made.

Keywords: Balad, Emmioğlu, Emmikızı, Ignác Kúnos, Muzaffer Sarısözen, Dadaloğlu, variant.

1. Giriş

Bu makalede, şimdilik en eski kayıt olan 1886 tarihli Kúnos derlemesinden itibaren günümüze kadar TRT kayıtlarında varyantlarıyla temsil edilen ve metin-müzik bağlamı bakımından farklılıklar gösteren türkü-destan⁴ “Emmioğlu-Emmi kızı” üzerinde durulacaktır. Amacımız türkünün geçirdiği estetik ve tematik evreleri monografik bir araştırma ile ortaya koymaktır.

Bunun için tespit edilebilen varyantlar bir araya getirilerek bir karşılaştırma zemini hazırlanmış; bir yandan metin boyutunda diğer yandan melodik (ezgisel) yapıda ortaya çıkan olgusal görünüm tespit edilmiştir. Karşılaştırmada olası değişimler bağlam merkezli yöntemle yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma malzemesini oluşturan metin ve notaların seçiminde herhangi bir kriter kullanılmaksızın, literatürde mevcut her tespit dikkate alınmıştır.

Aşağıda öncelikli olarak metin varyantları, sonra melodik değişimler ele alınarak; daha sonra ise olası değişimler tartışılarak sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. Metin Varyantlarına İlişkin

İnceleme konusu olan türkü, yazılı olarak farklı kaynaklarda karşımıza çıkar. Bunlar tarih sırasına göre şu şekildedir: Ignác Kúnos 1886, Ali Rıza Yalgın 1932⁵, Muzaffer Sarısözen 1962⁶, Muzaffer Sarısözen 1974⁷, Ali Rıza Yalgın 1977⁸, Ahmet Şükrü Esen 1986, Emin Aldemir⁹, Adnan Varveren (t.y.) ve Hasan Durak (t.y.). Bahsi geçen kaynaklarda yer alan metinler birbiriyle karşılaştırıldığında metnin varyantlaşma süreci ve dramatik dönüşümü ile ilgili ciddi bilgilere ulaşılır.

Metinlerin genel özelliklerine gelince, “Emmioğlu – Emmi Kızı” türküsü kaynaklara göre yazılı olarak ilk Ignác Kúnos’un 1886 tarihli masal derlemesi Török népmesék’te T-26

⁴ Balad karşılığı olarak bu kavram ilk kez Öztürk, 1994: 127’de önerilmiştir (bkz. ayrıca: Öztürk, 2019: 151-155).

⁵ Konuyla ilgili olarak bkz. ayrıca Görkem, 2006: 123-124 ve Yalgın, 1993, s. 67-68.

⁶ TRT (Türk Halk Müziği Repertuarı [THM], no: 151) 1973.

⁷ TRT (THM, no: 656) 1974 (Bedri Öztürk’ten M. Sarısözen).

⁸ TRT (THM, no: 2460) 1984.

⁹ Aldemir’e ait olan bu metin Ragıp Binzat’tan alınma olup, TRT Türk Halk Müziği Repertuarı notasında derleyen bölümünde “TRT Müz. D. Bşk.lığı THM ve Oy. Md.lüğü” yazmakta, kaynak kişi ve notaya alan kısımlarının da boş olduğu görünmektedir. Emin Aldemir’in derlemeci ve notist olduğu bilgisi için ayrıca bkz. http://www.turkuler.com/nota/ezgi_altin_yuzugum_kirildi.html (E.T. 04.10.2019)

kodlu “Bey Kızı” adlı masalda geçer¹⁰. Bahsi geçen türkü ilgili masalda beş kıtadan oluşur. Birinci ve dördüncü kıtalar dört mısralıdır; ikinci, üçüncü ve beşinci kıtalar ise altı mısradan oluşur. Metinde geçen atışmalarda kız, oğlana “beyim oğlan” ile hitap ederken oğlan, kıza “Türkmen kızı” demektedir. Metnin semantiği incelendiğinde kapalı bir anlatının var olduğu görülür. Masalın akışına uygun olan bu gelişmenin merkezinde kendisinden uzaklaşan sevgiliye beraber gitme çağrısında bulunan bir bey kızı bulunur (bkz. Ek 1: kıta 1 ve 3). “Türkmen kızı” olarak hitap ettiği eski sevgilisinin çağrısına bey oğlu çeşitli bahanelerle olumsuz cevap verir (bkz. kıta 2 ve 4). Çünkü kendisi artık evlenmiştir (bkz. kıta 4). Aldığı bu itiraf üzerine Türkmen kızının alkışı andıran övgü dolu sözleri (bkz. kıta 1 ve 3) son kıtada (5.) kargış niteliğinde bedduaya dönüşür. Kız artık gitme talebinden ve bey oğlundan vaz geçmiştir. Kúnos’un derlediği T-26 kodlu metinde kız ve oğlan arasında geçen atışma bu şekilde bir son bulur. Kapalı bir anlatı özelliği taşıyan bu türküde bey oğlu ve Türkmen kızı dışında üçüncü bir karakter söz konusu değildir (metin için bkz. Ek 1).

Kúnos’tan sonra aynı türkü varyant farkıyla Ali Rıza Yalgın’ın 1932 tarihli “Cenupta Halk Şairleri” adlı eserinde geçer. Yalgın öyküyü Gaziantep’in Nizip ilçesine bağlı Sarılar adlı Kızılbaş Çepni köyündeki Ali Dede’den derlemiştir. Yalgın’ın derlediği ve dört kıtadan oluşan bu metin daha sonra “Cenupta Türkmen Oymakları” 1977 tarihli baskısında tekrar küçük bir varyant farkıyla yer alır. Kúnos’un derlediği “Türkmen Kızı” metninden farklı olarak Yalgın’ın derlemesinde üçüncü (1932 ve 1977) karakterin varlığı dikkat çeker. Yalgın’ın 1932 tarihli derlemesinde geçen atışmalarda, oğlan kendisinden “Dadal” diye bahsetmiştir (bkz. EK 2: kıta 3, mısra 3). Kız ise Hızır’ın kendilerine yardım edeceğinden emindir (bkz. EK 2: 4. Kıta 3. mısra). Bu metinde erkek karakter Dadaloğlu’na gönderme olarak algılanabilecek olan “Dadal” adını alırken, “Hızır” üçüncü bir figür olarak anlatıya girer, fakat herhangi bir diyalogu yoktur. Oysa sonraki 1977 tarihli aynı metinde Dadaloğlu’nun kendisi doğrudan üçüncü bir karakter olarak metnin akışında yer alır ve gerçekleşen diyalogda söz sahibi olur. Ayrıca Dadaloğlu burada kız ve oğlana Hızır misyonunda hitap eder. Yani bir önceki metinden farklı olarak Dadaloğlu burada türkü başkışisi oğlanla değil Hızır karakteriyle bütünleşir. Burada Hızır karakterinin anlatıya girmesiyle dinleyicide/okuyucuda hikâyenin bir mutlu son ile bitiyor izlenimi uyandırması da ayrıca dikkat çekicidir.

¹⁰ Bahsi geçen eser, Meral Ozan tarafından 2018 yılında “*Ocaktan Gelen Haber. 1887 ve 1889 Tarihli Ignác Kúnos Derlemesi Török népmesék*” başlığı ile yayınlanmıştır. İncelemeye alınan metin bahsi geçen eserde (bkz. s. 269-272) Ozan tarafından T-26 ile kodlanmıştır.

Kúnos derlemesinden bir fark da metin akışıyla ilgilidir. 1932 tarihli Yalgın metni Kúnos metniyle kıyaslandığında anlatı akışında bozulmanın söz konusu olduğu görülür. 1977 tarihli eserde ise akış sırasının (muhtemelen küçük bir düzeltmeyle) ikinci ve üçüncü kıtaların Kúnos metniyle eşdeğerlilik göstermesi dikkat çeker. Yine de dört kıtadan oluşan Yalgın'ın metinlerinde birinci ve dördüncü kıtalar (yani ilk ve son kıtalar) “Türkmen Kızı” metninden içerik açısından ayrı özellik taşır. Yalgın'ın 1932 ve 1977 tarihli metinlerindeki önemli farklardan biri de ilk kıtaların anlatı açısından giriş niteliği taşımamalarıdır. Metin içeriği yakından incelendiğinde adeta oğlanın gitmeme bahanelerinin devamı niteliğinde dizeler olduğu görülür. Nitekim her iki varyantta (1932 ve 1977) bahsi geçen dörtlük daha sonra Sarısözen (1962), Sarısözen (1974) ve Esen (1986) derlemelerinde sondan bir önceki dörtlükler olarak yer alır.

Kúnos (1886) ve Yalgın'dan (1932) sonra aynı türkü Muzaffer Sarısözen'in *Türk Halk Musikisi Usulleri* (1962) kitabında yer alır. Sarısözen'in bu derlemesi, Türkiye'yi temsilen, 1967 tarihli *European Folk Ballads* [Avrupa Halk Baladları]¹¹ kitabına, Avrupa ülkelerinin halk baladlarından örnekleri arasına girer. Türk halk musikisi adına önemli bir adım sayılan bu gelişme sonrasında bahsi geçen türkü Anadolu sahasında çeşitli biçimleriyle kendinden söz ettirir. Kúnos metniyle karşılaştırıldığında ise Sarısözen metninin önemli farklılıkları ortaya çıkar. İlk olarak biçimsel uzunluk dikkat çeker. Türkmen kızı metnine kıyasla dört farklı kıtanın eklendiği görülür. Nicelik açısından burada bir nevi ‘çoğaltma’ yapıldığı söylenebilir. İlaversiz kısım (yani kıta 4, 5, 8 ve 9 çıkartıldığında) “Türkmen Kızı” metni ile eşdeğer niteliktedir. Sadece anlatıcının seçtiği terminoloji farkı söz konusudur. Fakat ilave kıtalar, özellikle son iki dörtlük (kıta 8 ve 9) metnin anlam bütünlüğünde kafa karışıklığına sebep olur. Çünkü hikâye, sonu açık kalarak, aniden biter. Bu durumda metnin bozulduğu veya anlatı dokusunda kayba uğradığı açıktır.

Sarısözen'in (1962) ardından aynı türkü, Gündüz Artan (1963) tarafından Gülnar ilçesi Gezende köyünden sadece metin olarak derlenir (bkz. Ek 3). Son kıtada erkeğin bahanelerine kızan kız, ona sövüp “Arap” diye nitelediği başka birine seslendiğinden, yine mutsuz sondan bahsedilebilir. Ahmet Yamacı'nın Burdur/Yeşilova'da Salih Orhan adlı kaynak kişiden derlediği bir başka varyant, 18.03.1973 tarihinde TRT THM 151 repertuar numarasıyla kayda girer. Yamacı'nın (1973) derlediği türkü, diğerlerinde olmayan bir giriş kıtasıyla başlar. Ancak Yamacı'nın (1973) bu metni hem “kalk gidelim emmim oğlu / ben gidemem emmim

¹¹ Bkz. Seemann/Strömbäck/Jonsson, 1967: Nr. 11, s. 140 vd. ve 239.

kızı” nakaratıyla hem de diyaloglu yapısıyla bizim türkünün varyantı olduğunu açıkça ele verir. Bu varyantın son dörtlüğü, Yalgın (1977) metninde olduğu gibi, türküyü mutlu sonla bitirmektedir:

Ben giderim illi, illi
Mendilimin ucu telli
Ben sarayım ince beli
Kalk gidelim emmim kızı

Bu son ve *aynı* kıta başka bir varyant olan 1974 tarihli Sarısözen derlemesinde geçer. Anlatı akışı Sarısözen metniyle bire bir uyum sağlayan türküye onuncu bir kıtanın eklendiği görülür. Böylece bu son kıta ile Yamacı (1973), Sarısözen (1974) varyantları, Yalgın’ın (daha sonra ‘düzeltmiş’ biçimiyle yayınladığı) 1977 tarihli varyanta benzer bir şekilde mutlu sonla biterler.

İncelemeye alınan son türkü, Emin Aldemir tarafından Ragıp Binzat’tan derlenen bir ezgi olarak karşımıza çıkar. Aldemir metni diyalog görünümünde olmakla birlikte, daha çok erkeğin argümanlarını vurgulayan bir anlatı yapısına sahiptir. Bahsi geçen TRT THM Repertuar İnceleme 2460 sıra nolu (tarih: 8.3.1984) ilginç varyanttan söz edersek: Üç kıtadan oluşan bu metnin bir de iki dizelik ve konuyla ilgisiz nakarat bölümü vardır. Girişi farklı olmak üzere ikinci ve üçüncü kıtalar diğer derlemelerdeki metinler ile (Esen, 1986 hariç) aynı özelliktedir.

Metinler karşılaştırıldığında asıl büyük bir karmaşa Kúnos (1886) derlemesinden tam 100 yıl sonra, Ahmet Şükrü Esen’in 1986 tarihli çalışmasında görülür. Bahsi geçen türkü Pertev Naili Boratav ve Fuat Özdemir’in yayına hazırladığı Esen’in “Anadolu Türküleri” (1986) kitabında 69 numaralı metin olarak yerini alır. Toplam sekiz kıtadan oluşan Esen’in metni kendinden önceki derlemelerin adeta bir karması niteliğindedir. Anlatı akışına bakıldığında kıtaların sıralanmasında ciddi bozulmalar vardır. İlk dikkati çeken “Türkmen Kızı” metninin (1886) birinci kıtasının Esen derlemesinde (1986) altıncı kıtaya kaymış olmasıdır. Yine Kúnos metninin dördüncü kıtası Esen’de ikinci kıta olarak geçer. Kúnos’taki son kıtanın birinci, ikinci ve üçüncü dizeleri Esen’de anlamsız bir şekilde üçüncü kıtada görülür. Bunun haricinde Esen metninin yedinci ve sekizinci kıtaları içerik açısından Sarısözen metniyle aynı özellik taşır. Diğer derlemelerin tamamında¹² üçüncü kıtada yer alan dizeler Esen’de yine yerinden oynayarak beşinci kıtaya kaymıştır. Görüldüğü üzere Esen derlemesinde anlatı akışı ciddi bozulmalara uğramıştır. Bu bozulma dörtlük sayısı bakımından

¹² Yalgın’ın 1932 tarihli çalışması hariç Kúnos (1886), Sarısözen (1962), Sarısözen (1974), Yalgın (1977) ve Aldemir, [1984] derlemelerinde üçüncü kıta muhteva açısından aynı özelliktedir.

en uzun varyant olan Adnan Varveren (70li yıllar) metninde de görülmekte, anlatımdaki boşluklar, yeni eklenen dize ve dörtlüklerle giderilmeye çalışılmaktadır. Varveren varyantındaki sözlerden erkeğin sonunda kızla kaçmaya razı olduğu anlaşılmaktadır.

Hasan Durak varyantı (80li yıllar) ise hem metnin uzunluğu hem de “mutsuz sonu” bakımından nerdeyse en eski forma geri dönerek ilginç bir aşamayı göstermekte, “ölüm” (cinayet ve intihar) seçeneğine kapı aralamaktadır.

Son olarak; Hamdi Tanses’in verdiği (K.K. 19.07.2019 tarihli) sözlü bilgiye göre (interneteki Dadaloğlu yakıştırmasına dayanarak belki) “Et pişirdim yağlı yağlı” türküsü Dadaloğlu şiiirleri arasında geçtiği varsayılır. Yine Tanses’e göre, kaynak kişisi Âşık Veysel olan bir kayıttan söz edilir. Oysa örn. Fevzi Görge’nin "Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli" (halk hikâyesi) kitabındaki şiiirler arasında bu türkü metni yoktur. Kitabın başlığındaki "Türkmen Güzeli" belki "Türkmen kızı"’nı çağrıştırmış olabilir. Kitapta, türküde geçen kaçma talebine ilişkin bir sahne yoktur. Sadece Dadaloğlu hastalıktan kırılan obadan ayrılırken, Fatma adlı Avşarlı Türkmen kızı, "koç yiğidim, koma beni al götür!" demekte, ancak "kaçalım"ı kast etmemektedir (bkz. Görge, 1982: 25).

3. Ezgi Varyantlarına İlişkin

Emmim oğlu - Emmim kızı adıyla bilinen türkünün günümüze ulaşan çeşitli metinsel varyantları olmakla birlikte bu örneklerin hepsinin müzikal özelliklerini analiz etmemizi sağlayacak işitsel, görsel bir kayıt veya nota vb. bulunmamaktadır. Özellikle Sarısözen tarafından *Türk Halk Musikisi Usulleri* (1962) adlı kitapta yayımlanan “Emmioğlu-Emmikızı” adlı türkü notasının bu manada ana eksenindeki ilk nota yayını olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sarısözen’in (1962: 86) yayınında “Emmioğlu-Emmikızı” adıyla yer alan türkünün yöresi Gümüşhane-Kelkit olarak verilmiş, kaynak kişi olarak ise Bedri Öztürk gösterilmiştir. Dipnotta notanın Bedri Öztürk tarafından yazılarak gönderildiği ifade edilmektedir. Sözleri dokuz kıtadan oluşan türkünün ilk dörtlüğüne göre yazılmış altı ölçülük bir nota, müzikal özellikler doğrultusunda, aşağıda olduğu gibi analiz edilmiştir.

Türkü notası; sol anahtar kullanılarak 9/8’lik ölçü anlayışıyla yazılmış, donanımda si çizgisinde b2 alterasyon işaretine yer verilmiş (makam müziğimize ait mikrotonal bir perde) ve ikinci aralık la notası karar sesi olarak belirlenmiş (görece notasyon olduğunu da gözden çıkarmamak gerekir), tempoyu belirtmek üzere sekizlik birim değer üzerinden 130 metronom değeri belirtilmiştir. Ölçü/usul disiplini açısından dikkat çeken husus, 9/8’lik yapının

düzümlerine dair bir bilgi verilmediği gibi notasyonun da bu durumu ifade edecek bir özelliğe sahip olmayışdır. Çünkü sözlere göre yazılı notalar dokuz zamanlı ölçünün düzümünü (hangi tipte olduğunu) ifade edecek şekilde kümelendirilmemiştir. Ölçü içlerinde beşinci çizgideki bütün fa notalarının # (diyez) işareti ile altere edildiği görülmektedir. Ezgi karar sesine göre altıncı derece olan fa# perdesinden başlayıp sekizinci dereceye (oktav la) tırmanmakta, sonrasında dördüncü derece re perdesine doğru inici bir seyirle gelmekte, sonrasında ise üçüncü derece (do) ile beşinci derece(mi) arasında dördüncü derece (re) duraklı bir ezgisel yapıyı takiben sekvansli bir yapıyla pesleşerek karar perdesinde sonlanmaktadır. (bkz. Görsel 1). Ses genişliği büyük dokuzlu olarak ifade edilecek bu türkünün makamsal yapısı muhayyer makamı olarak değerlendirilebilir (bkz. Görsel 2).

Sarisözen (1962), sayfanın sonunda eserin 8/8'lik ölçü yapısında da olabileceği notunu düşerek bu durumu iki ölçü ile örneklendirmiştir (bkz. Görsel 3).

Görsel 1: Sarisözen (1962) (Nota)

EMMİOĞLU - EMMİKIZI
(Gümüşhane - Kelkit)

Bedri ÖZTÜRK
(Özel)

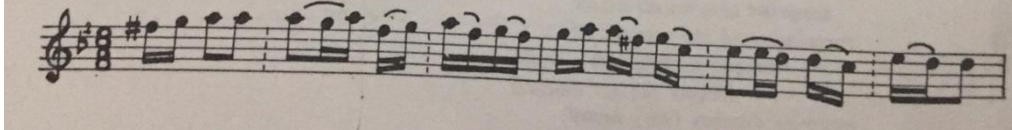
Et pi-şir-dim yağ -lı- yağ -lı- et pi-şir--dim yağ -lı yağ -lı
cif-te at-lar dam - da bağ -lı bin gi-de.lim em.mim - - - oğ - lu
em.mim oğ.lu ser.vi - - - boy - lu em mim oğ - - lu ser.vi - boy - lu.

Görsel 2: Et Pişirdim Yağlı Yağlı Ses Sahası

Görsel 3: Sarisözen'in(1962) dikkat çektiği olası ölçü farklılığı

Bu türkünün notasını Bedri Öztürk göndermişti. Parçanın şöylece sekiz sekizli olması da ihtimal dahilindedir.

Görsel 4: Sarisözen (1962) (Türkü Metni)

— Et pişirdim yağlı yağlı
Çifte atlar damda bağı
Bin gidelim emmim oğlu
Emmim oğlu servi boylu — Atımızın çulu yoktur
Ayağında nalı yoktur
Yol gidecek halı yoktur
Ben gidemem emmim kızı — Al hırkamı çul ederim,
Altunları nal ederim,
Bir gecelik yem ederim
Gel gidelim emmim oğlu — Sabah olur Tanyıldızı
Belli olur atın izi
Anan, baban duyar bizi
Ben gidemem emmim kızı — Sabah olsun Tanyıldızı
Belli olsun atın izi
Anam, babam duysun bizi
Gel gidelim emmim oğlu | <ul style="list-style-type: none"> — Alöküzü herge koştum
Evlek açtım, tohum saçtım
Ben bir helâl kâre düştüm
Ben gidemem emmim kızı — Alöküzü kurtlar yesin
Tohumunu kuşlar yesin
Helâl malın haram olsun
Bin gidelim emmim oğlu — Anan duyar, baban duyar
Arkamıza atlı koyar
Gelen atlı sana kıyar
Ben gidemem emmim kızı — Anam duysun, babam duysun
Arkamızdan atlı koysun
Gelen atlı cana kıysın
Sen söyle dur, beni vursun <p style="text-align: right;">(Sonunda kaçarlar)</p> |
|---|--|

Sarisözen'in (1962) yayınından sonra aynı türkü notasının yukarıda bahsedildiği üzere *European Folk Ballads (Avrupa Halk Baladları)* (1967: 239) adlı yayında yer aldığı görülmektedir. Ancak bu yayında Sarisözen (1962) yayınına göre bir ayrıntı dikkat çekicidir. Türkünün notası Sarisözen'den farklı olarak sol anahtarlı dizekte birinci çizginin altındaki re notası karar alınarak yazılmış ve karar sesine göre ikinci derecedeki perdede (mi) herhangi bir mikrotonal alterasyon gösterilmemiştir. Türkü tampere ses sistemi anlayışı ile notalanmış görünmektedir. Bu ayrıntı dışında notanın ilk yayınlanan notadan herhangi bir fark taşımadığı anlaşılmaktadır. (bkz. Görsel 5).

Görsel 5: Seemann/Strömbäck/Jonsson (Nota)

11.

Et pi - şir - dim yağ - lı - yağ - lı

Et pi - şir - dim yağ - lı yağ - lı

Çif - te at - lar dam - da bağı - lı

Bin gi - de - lim em - mim - oğ - lu

Em - mim oğ - lu ser - vi - boy - lu

Em - mim oğ - lu ser - vi - boy - lu.

Aynı türkünün bir başka nota yayını ise *Et Pişirdim Yağlı Yağlı* adıyla TRT THM Repertuarı'nda 656 sıra numarası ve 1974 inceleme tarihi ile görülmektedir. Bu yayında yer alan künye bilgilerine bakıldığında; derleyici ve notaya alan olarak Muzaffer Sarısözen, yöre olarak Gümüşhane-Kelkit, kaynak kişi olarak da Bedri Öztürk bilgileri verilmiştir. Bu bilgilerin Sarısözen'e ait ilk yayındakilerle aynı olduğu görülmektedir. Ancak 3 sayfalık bu türkünün notasında öncekilere göre çeşitli farklılıklar ve ayrıntılar dikkat çekmektedir.

TRT notasında sözlere öncekinden fazla bir son kıta daha eklenerek (toplam 10 kıta olmuş) erkeğin kızın teklifine bu son kıtada olumlu yanıt verdiği görülmektedir (*Kalk gidelim emmim kızı*). Türkünün ölçü yapısı yine 9/8'lik gösterilmekle birlikte, önceki nota yayınlarından farklı olarak ölçülerin düzümü, notalar kümelenendirilerek (3+2+2+2) verilmiş ve önceki notalarda ölçü başında yer alan sekizlik suslar ölçü sonlarına alınmıştır. Bu durum müzikal yapı açısından kayda değer bir değişiklik olarak dikkat çekmektedir. Diğer taraftan türkünün son sayfası olan 3. sayfasında Sarısözen'in 1962 tarihli yayınındaki ölçü yapıları da kısa örneklerle gösterilmiştir. (bkz. Görsel 6, 7 ve 8).

Görsel 6: Sarısözen (1974) (1. Sayfa)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO : 656
İNCELEME TARİHİ : 15.9.1974
YÖRESİ : GÜMÜŞHANE - KELKİT
KİMDEN ALINDI : BEDRİ ÖZTÜRK
SAYISI : #130

DERLEYEN : M. SARIÖZEN
İNCELEME TARİHİ :
NOTAYA ALAN : M. SARIÖZEN

ET PİŞİRDİM YAĞLI YAĞLI

[KADIN]

ET Pİ ŞİR DİM YA ĞI LI YA ĞI LI ET Pİ ŞİR DİM YA ĞI
LI YA ĞI LI ÇİP TE AT LAR DAN DA BAĞ LI BİNGİ DE LİM EM Hİ
HOĞ LU EM Hİ HOĞ LU ŞER Vİ BOYU EU EM Hİ HOĞ LU
[ERKEK]
ŞER Vİ BOYU LU A TI Mİ ZİN EU LU YOK TUR
A TI Mİ ZİN GÜ LU YOK TUR A YA ĞIN DA NA LI YOK TUR
BİR BE CE LİK YE Mİ YOK TUR BİR Bİ DE MİEM EM Hİ ... M İT Zİ
[KADIN]
BİR Bİ DE MİEM EM Hİ ... M İT Zİ AL TIN LA BİM NA L E DE YİM
A LO KÜ ZÜN KURT L AR YE SİN A LO KÜ ZÜN KURT L AR YE SİN
AL TIN LA BİM NA L DE YİM AL TIN LA BİM NA L DE YİM
A LO KÜ ZÜN KURT L AR YE SİN A LO KÜ ZÜN KURT L AR YE SİN

Görsel 7: Sarısözen (1974) (2. Sayfa)

(ET PİŞİRDİM YAĞLI YAĞLI)
(Sakife - 2)

BR GE CE LİK YE ME OR YİM GEL Gİ DE LİM EM Mİ HOŞ LU
HE LÜ KÂ RİN HA RA M OL SUN BİN Gİ DE LİM EM Mİ HOŞ LU
(ERKEK)

EM Mİ HOŞ LU SER Vİ ROY LU SA BA HO LUR TAN YİL Dİ Zİ
EM Mİ HOŞ LU SER Vİ ROY LU A NAM DU YAR BA BAH DUY SUN

SA BA HO LUR TAN YİL Dİ Zİ GEL Lİ O LUR A TİM İ Zİ
A NAM DU YAR BA BAH DUY SUN AR KA Mİ ZA AT LI KÖ YAR

A NAM BA BAN DU YA R Bİ Zİ BEN Gİ DE MEM EM Mİ M Kİ Zİ
GE LEN AT LI CA NA Kİ YAR BEN Gİ DE MEM EM Mİ M Kİ Zİ
(KADIN)

BEN Gİ DE MEM EM Mİ M Kİ Zİ SA BA HO LUR TAN YİL Dİ Zİ
BEN Gİ DE MEM EM Mİ M Kİ Zİ A NAM DU YAR BA BAH DUY SUN

SA BA HO LUR TAN YİL Dİ Zİ BEL Lİ OL SUN A TİM İ Zİ
AR KA Mİ ZA AT LI KÖ YAR SUN GE LEN AT LI CA NA Kİ YAR

A NAM BA BAN DUY SUN Bİ Zİ GEL Gİ DE LİM EM Mİ HOŞ LU
SEN ÖY LE DUR BE Nİ YUR SUN GEL Gİ DE LİM EM Mİ HOŞ LU
(ERKEK)

EM Mİ HOŞ LU SER Vİ ROY LU A LÖ KÜ ZÜ HER GE NİŞ TİM
EM Mİ HOŞ LU SER Vİ ROY LU BENGİ DE RİN İL Lİ İL Lİ

Görsel 8: Sarısözen (1974) (3. Sayfa)

(ET PİŞİRDİM YAĞLI YAĞLI)
(Şahire - 3)

1 -
KADIN
ET PİŞİRDİM YAĞLI YAĞLI
ÇİFTE ATLAR DAMDA BAĞLI
BİN GİDELİM EMMİM ÖĞLU
EMMİM ÖĞLU SERVİ BOYLU

2 -
ERKEK
ATINIZI ÖĞLU YOKTUR
AYAGINDA NALİ YOKTUR
BİR GECELIK YEMİ YOKTUR
BEN GİDEMEM EMMİM KIZI

3 -
KADIN
ALTINLARIM NAL EDEYİM
AL NIRMANI ÇUL EDEYİM
BİR GECELIK YEM EDEYİM
GEL GİDELİM EMMİM ÖĞLU
EMMİM ÖĞLU SERVİ BOYLU

4 -
ERKEK
SABAH OLUR TAN YILDIZI
BELLİ OLUR ATIN İZİ
ANAN SABAH DUYAR BİZİ
BEN GİDEMEM EMMİM KIZI

5 -
KADIN
SABAH OLSUN TAN YILDIZI
BELLİ OLSUN ATIN İZİ
ANAN BABAM DUYUSUN BİZİ
GEL GİDELİM EMMİM ÖĞLU
EMMİM ÖĞLU SERVİ BOYLU

6 -
ERKEK
AL ÖRÜZÜ HERCE KOSTUM
EVLEK ACTIM TOHUM SACTIM
BEN BİR MELÂL KÂRE DÜŞTUM
BEN GİDEMEM EMMİM KIZI

7 -
KADIN
AL ÖRÜZÜ KURTLAR YESİN
TOHUMU KUSLAR YESİN
HELÂL MALİM HARÂM OLSUN
BİN GİDELİM EMMİM ÖĞLU
EMMİM ÖĞLU SERVİ BOYLU

8 -
ERKEK
ANAN DUYAR BABAN DUYAR
ARKAMIZA ATLI KOYAR
GELEN ATLI ÇAMA KIYAR
BEN GİDEMEM EMMİM KIZI

9 -
KADIN
ANAN DUYUSUN BABAM DUYUSUN
ARKAMIZA ATLI KOYSUN
SELEN ATLI ÇAMA KIYSIN
SEN SÖYLE DUR BENİ YURSUN
GEL GİDELİM EMMİM ÖĞLU

NOT: Meczâfî Sarıgözen'in THM Üsulleri kitabında bu türkü. Usul yinünden iki ayrı şekilde örneklandırılmıştır. Kıyas olancağı sağlamak amacı ile aşağıya alınmıştır.

10 -
ERKEK
BEN GİDEMİM İLLİ İLLİ
MENDİM İÇÜ TELİ
BEN SARAYIM İNCE BELİ
KALK GİDELİM EMMİM KIZI

Üç farklı nota örneği olan bu türkünün özellikle ölçü yapısında 9 zamanlı 2+2+3+2 diziliminin de olabileceği düşünülmelidir. Bu yaklaşımla ölçü başlarında yine sekizlik susların olması gerekmektedir. Ölçüdeki bu düzümün kelime ve hecelerle de daha anlamlı bir bütünlük arz ettiği aşağıdaki örnek notada görülmektedir (bkz. Görsel 9).

Görsel 9: Ölçü yapısı ve kuruluşu (2+2+3+2) şeklinde kümelendirilmiş yeni bir nota örneği
(Nota: Attila Özdek 2019)

TRT Repertuarında mevcut metinlerin sözlerinden yola çıkıldığında Burdur ve Adıyaman illerine kayıtlı iki türkünün daha konuyla ilgili varyantlar olduğu görülmektedir. İlk kayıtlı notanın Gümüşhane-Kelkit olmasının yanında diğer varyant örneklerine Adıyaman ve Burdur'da rastlanması bu ezginin ve hikâyesinin gezgin özelliklerle Anadolu'da yaşadığını göstermektedir. TRT THM 151 repertuar numaralı *Bir Taş Attım Çaya Düştü* adlı Burdur-Yeşilova türküsünün Ahmet Yamacı tarafından Salih Orhan'dan derlenmiş olduğu görülmektedir. Altı kıtalı sözlerin bütünüyle araştırmaya konu türkünün varyantı olduğu ve son kıtada erkeğin amcasının kızıyla gitmeye rıza gösterdiği görülmektedir.

Müzikal incelemede türkünün; ikinci aralık la perdesi karar alınarak notaya alındığı, 3/4'lük ölçü yapısına sahip olduğu, ses genişliğinin bir küçük yedili aralık olduğu, donanımında sib3 alterasyonunun yer aldığı, ölçü içindeki fa perdelerinin hep # alterasyonu ile kullanıldığı ve tempo değerinin dörtlük birime göre 88 olarak verildiği görülmektedir. Türkünün Hüseyini makamı özellikleri taşıdığı söylenebilir. Müzikal olarak diğer örneklerle benzerliğinin zayıf olduğu düşünülse bile, Burdur türküsünün ikinci cümlesinin *Et Pişirdim Yağlı Yağlı* adlı türkünün üçüncü ve son cümlecği ile benzerlikler taşıdığı hemen görülmektedir (bkz. Görsel 10).

Görsel 10: Yamacı (1973)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 151 - 18/3/1973

YÖRÜĞÜ
BURDUR-YEŞİLOVA

KİMDEN ALINDIĞI
SALİH ORHAN

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

BİR TAŞ ATTIM ÇAYA DÜŞTÜ

SÜRE 4/88
(Kız)

BİR TAŞ AT TIM ÇAYA DÜŞ TÜRÜ ÇAY DAN UÇ GU VER ÇİN UÇ TU

BE NİM GÖM LUM SA NA DÜŞ TÜRÜ KALKI DE LİM EM Mİ MÖŞ LÜ

<i>Erkek</i>	<i>KIZ</i>
Al öküzü cifte koştum	Al öküzü kurtlar yesin
Tohumunu yere saçtım	Tohumunu kuşlar yesin
Arkasına kendim düştüm	Sabanımı çoban kessin
Ben gidemem emmin kızı	Kalk gidelim emmin oğlu

Erkek
Kır abimin nalı yoktur
Arkasında çulu yoktur
Bir gecelik yemi yoktur
Ben gidemem emmin kızı

<i>KIZ</i>	<i>Erkek</i>
Aitimi nal edeyim	Ben giderim illi, illi
Dostarımı çul edeyim	Mendil'in ucu telli
İncilerim yem edeyim	Ben sarayım ince beli
Kalk gidelim emmin oğlu	Kalk gidelim emmin kızı

TRT THM 2460 repertuar numaralı *Altın Yüziğüm Kırıldı* adlı Adıyaman türküsü, ölçü yapısı 2/4'lük olmasına ve bir tam beşli aralık içinde gerçekleşmesine karşın melodik yürüyüşleriyle ilk incelediğimiz *Et Pişirdim Yağlı Yağlı* adlı türkünün bazı kısımlarına benzemektedir. Kaynak kişisi ve notaya alanı belirtilmemiş bu türkünün inceleme tarihi ise 1984 olarak verilmekle birlikte derleyen ve notaya alan olarak çeşitli kaynaklarda Emin Aldemir adı geçmektedir.

Sol anahtarlı dizekte yine ikinci aralık la perdesi karar alınarak yazılmış bu notada karar sesine göre ikinci derece olan si perdesinde herhangi bir mikrotonal alterasyon belirtilmemekte, ancak türkünün bütün yorumlarında notada gösterilmeyen mikrotonal perdenin kullanıldığı görülmektedir. Hüseyini makamı özellikleri taşıdığı söylenebilir. Melodik yapıda üçüncü dereceden (do) başlayıp dördüncü derecede (re) durak yapan cümleciklerin ölçü yapısı farklı olsa bile *Et Pişirdim Yağlı Yağlı* türküsünün ikinci cümlecikleriyle oldukça benzer olduğu dikkat çekicidir. Toplum hafızasında daha çok bilinirliği olan bu türkünün sözlü varyant olmak dışında melodik bir varyant olarak da değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir (bkz. Görsel 11).

Sözlerin üç kıtalı ve nakaratlı olduğu görülmekle birlikte söz varyantının ikinci ve üçüncü kıtalarda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu kıtalarda da sözler sadece erkek ağzından ifadeler taşıyan kısımların varyantlarıdır.

Görsel 11: Aldemir (1984)

TRT MÜZİK DİJİTALİZASYON
T.H.M. REPERTUAR SIRA No 2460
İNCELEME TARİHİ 8_3_1984

DERLEYEN
TRT Müz.C.Bekir İğci
THM ve Öy.Ne. İğci.

VÖRESİ
ADİYAMAN

KİMDEN ALINDIĞI
SÜRESİ

ALTIN YÜZÜĞÜM KIRILDI

DERLEME TARİHİ
NOTAYA ALAN

ALTIN YÜZÜĞÜM KIRILDI HEY
SİMA DÜŞTÜ SÜ KURULDU HEY
DEDİLER YARIM DE YOR
İNCE BELLERİM KIRILDI
TEL TEL BELLERİME
BÖĞÜNTÜ ALIRSAN O LAM DİLİNERİME

2

ATMIN CA NALI YOKTUR HEY
ÜZERİNDE ÇULU YOKTUR HEY
GÖLBASINI DA HOU YOKTUR
GİT GELENEM EMİN KIZI
Başlanı.

3

ALTINLARIM NOL EDEVİM HEY
AĞ İRİKANI ÇUL EDEVİM HEY
GÖLBASINI YOL EDEVİM
BEN GELENEM EMİN KIZI
Başlanı.

Bir başka varyant ise Adnan Varveren'e ait *Unut Beni* adlı bir albüm kaydında tespit edilmiştir. Albüm telifleri *Gloss Music GmbH* adlı bir Almanya (Berlin) firmasında kayıtlıdır. Kayıtlara çeşitli müzik dinleme uygulamaları (YouTube, iTunes vb.) ile internet üzerinden ulaşılabilir. Bu varyantın ezgi yapısı incelendiğinde; 2/4'lük ölçü yapısına sahip olduğu, bir büyük altılı aralık içerisinde olduğu (bkz. Görsel 13), uşşak makamı olarak değerlendirilebileceği görülmüştür. Türkünün sözleri aşağıdaki gibidir:

<p>ERKEK Emmim kızı emmim kızı Kader yazmış yazımızı Annen baban vermediler Kim dindirir acımızı</p>	<p>KIZ Emmim oğlu kurban olam sana Ne olur beni kaçırsana Zorla vermek istiyorlar Sevmediğim bir insana</p>
<p>KIZ Gidelim gurbet eline Düşmeden elin diline Kıratın ince beline Bin gidelim emmim oğlu</p>	<p>ERKEK Kıratımın nalı yoktur Başında yuları yoktur Bir gecelik yemi yoktur Ben gidemem emmim kızı</p>
<p>KIZ Saçım atın yelesidir Bu feleğin sillesidir Kaçın diye seslendiler Bu bize Hakk'ın sesidir</p>	<p>ERKEK İyi düşün emmim kızı Çok acıdır elin sözü Kaçırsam köylü ne der Düşmanların güler yüzü</p>
<p>KIZ Altınımı nal ederim Saçımı yular ederim Ekmeğimi yem ederim Kalk gidelim emmim oğlu</p>	<p>ERKEK Annen duyar baban duyar Ardımıza atlı koyar Gelen atlı cana kıyar Ben gidemem emmim kızı</p>
<p>KIZ İsterse gelsin bin atlı Onlar yaya biz kanatlı Aşkımızı çok gördüler Bizi de Allah yarattı</p>	<p>ERKEK Kabul ettim dediğini Saklamaz Hak bildiğini Allah'ın dediği olur İnkâr etmem sevdiğimi</p>
<p>KIZ Anam duysun babam duysun Ardımıza atlı koysun Gelen atlı bana kıysın Kalk gidelim emmim oğlu</p>	<p>ERKEK Aşkınla sararıp soldum Senin için deli oldum Bu yola canımı koydum Gel kaçalım emmim kızı</p>

Görsel 12: Adnan Varveren varyantının notası

EMMİM KIZI EMMİM OĞLU
Kaynak: Adnan VARVEREN Nota: Atilla ÖZDEK

Görsel 13: Adnan Varveren'in seslendirdiği varyantın ses sahası

Bir diğer varyant ise uzun hava formunda bir ağıt olarak Hasan Durak tarafından Emmim Kızı adıyla seslendirilmiştir. Öncekilerden farklı olarak dikkat çekici temel müzikal unsur eserin uzun hava formunda olmasıdır. Eserin ulaşılan kaydında başlangıçta geri planda mey ile yapılan doğaçlama eşliğinde kısa bir hikâye de anlatılmakta¹³ ve sesli canlandırılmaktadır:

Anlatıcı: Bundan yıllarca önce Sarıçiçek yaylasına yaylacılar gelirdi. Yaylacılardan Memo'nun oğlu Seyit Ali de emmisini görmek için Sarıçiçek yaylasına çıkar. Orada emmisinin kızı Güllü ile karşılaşır ve birbirlerine delicesine âşık olurlar. Bir gün bir fırsatını bulur pınar başında buluşurlar ve aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Seyit Ali: Gülüm. Canım gülüm. Zalım baban seni bana vermek istemiyor. Eğer beni seviyorsan gel birlikte kaçalım.

Güllü: Seni seviyorum. Seni öyle seviyorum ki bu sevgimi sana anlatamıyorum. Babam bir ağa. Şeref ve haysiyetini düşünmeye mecburum. Kaçamam, asla kaçamam. Bunu benden isteme. Yalvarırım isteme. Kaçamam Seyit Alim kaçamam.

¹³ Kunos (1886), Yalçın (1973), Özürcüt (2003) ve Hasan Durak [t.y.] gibi metinler, anlatılan dış (çerçeve) hikâyelerin işlevi bakımından ayrıca incelenebilir. (AOÖ)

Seyit Ali: Ya öyle mi ?(Ateş eder ve Güllüyü vurur)

Güllü: Ne ettin Seyit Alim?

Seyit Ali: Artık bu dünyada bana da yaşamak haram (kendini de vurur)

Hem Güllü'yü hem kendini vuran Seyit Ali ile sevdiğinin aşkı yıllar boyu dilden dile dolaşır durur. Arkalarından şöyle bir ağıt yakılır.

Hasan Durak uzun havanın erkek ağzı kısımlarını elektro bağlama eşliğinde seslendirirken kadın ağzı kısımların Mihrican Bahar olduğu düşünülen bir kadın sanatçı tarafından seslendirildiği tespit edilmiştir. Hasan Durak'ın yerel müzikal kimliği ve eserin müzikal yapısı bir arada değerlendirildiğinde uzun havanın Arguvan Ağzı olduğu anlaşılmaktadır. Eser büyük altılı aralık içerisinde gerçekleşmekte ve uşşak makamı özellikleri göstermektedir (bkz. Görsel 14).

Sözler incelendiğinde ise önceki varyantlardan farklı dikkat çekici bir durum görülmektedir. Diğer varyantlardan farklı olarak emmioğlu emmi kızını kaçırmaya niyetli bir tavırda olmasına karşın emmi kızı ise bu birlikteliğe ve kaçışa razı olmayan bir tavır sergilemektedir.

ERKEK

Arap atı çifte koştum
Evlek yaydım tohum saçtım
Ben senin sevdana düştüm
Gel gidelim (kaçalım) emmim kızı

KIZ

Arap atın kurtlar yesin
Tohumunu kuşlar yesin
Helal malın haram olsun
Ben gelemem emmim oğlu

ERKEK

Sürünüzü de çoban olam
Kapınızda köle duram
Seni kollarıma saram
Gel gidelim emmim kızı

KIZ

Sürümüze çoban olma
Kapımıza köle durma
Beni kollarına sarma
Ben gelemem emmim oğlu

ERKEK

Yayla suyu da serin akar
Seni kimseye de etmem yâr
Ancak ölüm ayrı koyar
Gel gidelim emmim kızı

KIZ

Anam duyar babam duyar
Peşimize atlı koyar
Gelen atlı bize kıyar
Ben gelemem emmim oğlu

Görsel 14: Hasan Durak varyantı (uzun hava taslak notasyonu)

ΕΜΜΩΜ ΚΩΖΩ (Uzun Hava-Arguvan Ağzı)

Kaynak: Hasan DURAK

Nota: Attila ÖZDEK

Görsel 15: Hasan Durak'ın seslendirdiği varyantın ses sahası

4. Tartışma

İncelemeye alınan türkünün genel türkü-destan geleneği içinde dramatik yapısı bakımından karakteristiği şöyledir: Sevgililer karşılaşır (karşı karşıya gelir) ve aralarındaki konu diyaloglara dönüşür. Türkünün sonu – Kúnos ve Varveren metinleri hariç – açık biter. Sonu barışmayla biten diyaloglu (söyleşmeli) diğer türkülerden farkı, türküde oğlanın çetin ceviz çıkması ve kaçma olayına gerçekten ket vurması, yani engellemesidir. Oğlan ve kız arasındaki sözlü çatışma etkisini gösterir. Mehmet Özbek'in (1981: 244) ve Ahmet Şükrü Esen'in (1986, Nr. 69) metinlerinde diyalog bir sonuca ulaşmadan biter. Ancak diyalogu başlatan kızın (kaçma) isteği/ısrarı devam etmektedir, çünkü son söz ona verilmiştir. Bu ise diğer varyantlardan¹⁴ anlaşılacağı gibi oğlanın direnmesini göstermelik olduğu anlamına gelir¹⁵. Hasan Durak metninde ise kaçmak istemeyen kızdır. Burada türkü kişileri yer değiştirmiş, “ideal kişi” erkeğin yerine (“biçimsel kişi”) kız geçmiş olup, türkü yine mutsuz sonla bitmektedir.

¹⁴ bkz. Öztelli 1983: 721 vd., Özbek 1981: 524 ve Özbek 1981: 528 vd.

¹⁵ bkz. Öztürk 1994: 175

Görsel 16: Türkü Yapısının Şeması

*Özbek (1981: 524 vd.)
(Pınar başı)*

*Esen Nr. 69)
(Emmioğlu-Emmi kızı)*

Dörtlük

1. Hitap
2. Cevap
3. Hitap
4. Cevap

Başlangıç sahnesi

Direnme

*Açık son
(kendî içinde sonuçlanan)*

- Talep
- Red
- Talep
- Talep
6. Talep
7. Red
8. Talep

Elimizdeki İstanbul, Gümüşhane/Kelkit, Antep/Nizip, Malatya, Burdur/Yeşilova, Adıyaman, Mersin/Gülner'dan (yayımla sahası için bkz. Ek 4) derlenen yedi varyantın gerek yapısal özellikleri açısından gerekse muhtevası bakımından incelendiğinde, şu hususlar dikkati çekmektedir:

- 1) Kúnos metni masal içi bir türkü iken diğer derlemeler bağımsız birer metindir. Ayrıca, her biri farklı sayıda dörtlüklerden oluşmaktadır.
- 2) Kapalı bir anlatı özelliği taşıyan Kúnos metni dikkate alınırsa daha sonra derlenen tüm türkülerde anlatı akışında bozulmalar söz konusudur.
- 3) Sarısözen (1962) ve Sarısözen (1974) metnlerinin girişleri (sırası bozulsa da) içerik açısından aynı dizelerden oluşurken, diğer metinlerin tamamı farklı girişlere sahiptir.
- 4) Kúnos metninde hikâye başkişileri Beyoğlu ve Türkmen kızı unvanlarını alırken, diğer tüm derlemelerde ilgili figürler Emmioğlu ve Emmi kızı sıfatıyla anılırlar. Kúnos metninde yer alan kadın figürü masal metniyle uyumlu olarak “yiğit kız” tiplmesine girer (bkz. Ozan, 2008: 72-73). Kadının erkeğe kaçma teklifinde bulunması, kadın-erkek ilişkilerindeki eşit (ya da kadın baskın) düzeye işaret etmektedir. Bu durum Artan derlemesinde de teyit edilir; kız erkeği ikna edemeyince, ikinci seçenek olarak bir “Arap” a seslenir.
- 5) Kúnos metni dışındaki türkülerde Türkiye’de sık rastlanan akraba evliliği (endogami) bağlamında iki gencin biri biriyle bir süre görüştüğü, ancak daha sonra erkeğin bundan vazgeçtiği (ya da bu eğilimde olduğu) görülmektedir. İlk varyantlarda erkeğin olumsuz tutumu ön planda iken, günümüze yaklaştıkça

eklenen bir kıta ile sevgilileri kavuşturma isteği belirginleşmektedir. Bu bağlamda sevgilileri kavuşturmak için Dadaloğlu (Hızır) gibi önemli bir kişiyi devreye sokan varyant da söz konusudur. Görece yeni tarihli Varveren varyantında kavuşmayı (kaçmayı) kolaylaştıran “Hakk’ın sesi”dir.

- 6) Hasan Durak metni kaçmak istemeyen kişi olarak kızı göstermekte ve türkünün (metinde olmayan) çerçeve (dış) hikâyesine bir aşk cinayeti eklemektedir. Buna göre kızı kaçmaya ikna edemeyen erkek, hem kızı hem de kendini öldürür. Dramatik açıdan dönüşüm olarak nitelenebilecek bir gelişme de budur.
- 7) Farklı kaynaklardan ulaşılan *Et Pişirdim Yağlı Yağlı* adlı türkünün küçük ayrıntılar dışında oldukça benzer bir şekilde notalandığı, Adıyaman ve Burdur’a ait diğer iki türkü ile bu türkü karşılaştırıldığında ise sözlerin açık bir varyant özelliği taşıdığı, ölçü yapılarının yörelere göre farklılaştığı, makamsal yapının korunduğu ve ezgisel özelliklerde de ilk örneğin izlerinden rahatlıkla bahsedilebileceği görülmüştür. İnternette bulduğumuz Hasan Durak varyantı ise diğerlerinden farklı olarak uzun hava (Arguvan ağzı) tarzındadır; dış (çerçeve) hikâyeye (ölümle sonuçlanan karşılıksız aşk) uygun olarak ezgi ağıta dönüşmüş görünmektedir. Bu da önemli bir dramatik gelişmedir.

5. Sonuç

İlk olarak Kúnos (1886) masalında bir masal içi türkü olarak karşımıza çıkan, daha sonra Sarısözen (1962) ve Sarısözen (1974) derlemelerinde yer alan “Et pişirdim yağlı yağlı” türküsü zaman içinde “Kıratımın çulu yoktur”, “Altın yüzüğüm kırıldı”, “Bir taş attım çaya düştü” gibi başlıklarda görüldüğü üzere varyantlaşma sürecine girmiştir. Bu varyantlaşma esnasında öncelikle bir masal içi türküsü olan ezgi, çerçeve anlatıdan bağımsızlaşmıştır. Bağımsızlaşma ile birlikte “mutsuz (açık) sonla” biten türküye, aslında olmayan bir kıta yardımıyla, halk nezdinde arzulanan “mutlu son” eklenmiştir. Mutlu sonu sağlayan dışardan gelen saygın bir kişinin (Dadaloğlu) müdahalesi de olabilir. Bu dramatik bir dönüşümdür. Başlangıçta beş kıtadan oluşan türkü Kúnos’tan (1886) sonra Sarısözen (1962) ve Artan (1963) ile önce dokuz, sonra (Sarısözen 1974) on kıtaya çıkar. Günümüze yaklaştıkça varyantlarda dörtlük sayısı bakımından türküde gittikçe kısalma ve daha sonra artma (bkz. Varveren varyantı) söz konusu olmaktadır. Türkünün varyantlaşma ve yorum sürecinde en son aşama olarak

değerlendirebileceğimiz Hasan Durak metni (ve çerçeve hikâyesi) gerek ölümle sonuçlanma eğilimi ve gerekse buna paralel olarak ezgideki ağıta dönüşüm, melodik değişimin boyutlarını göstermektedir. Eski varyantlarda görülmeyen şiddet olgusu, böylece toplumsal değişim sonucu türkü metnine doğrudan olmamakla birlikte, çerçeve hikâye biçiminde eklenmiştir.

Kaynakça

- ARTAN, Gündüz (1963). "Emmi Kızı Türküsü", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 172, (İstanbul Kasım 1963), s. 3223.
- DURAK, Hasan (t.y.). Emmim Kızı, <https://www.youtube.com/watch?v=duJaJBK7uT4>; (son erişim tarihi: 03.11.2019).
- ESEN, Ahmet Şükrü (1986). *Anadolu Türküleri*. (Yay.: P. Naili Boratav – Fuat Özdemir, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- GÖRGEN, Fevzi (1982). *Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli*, İstanbul: Alaattin Sağlam Kitabevi.
- GÖRKEM, İsmail (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu*, İstanbul: E Yayınları.
- OZAN, Meral (2008). *Die tote Seele. Die Brautwerbung als narrativer Diskurs im Volksmärchen der deutschen und türkischen Erzählkultur*. München: Iudicium Verlag.
- OZAN, Meral (2018). *Ocaktan Gelen Haber. 1887 ve 1889 Tarihli Ignác Kúnos Derlemesi Török népmesék*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- ÖZBEK, Mehmet (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken, 1975 (2. Baskı, 1981).
- ÖZTELLİ, Cahit (1983). *Halk Türküleri Evlerinin Önü*, İkinci Baskı, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- ÖZTÜRK, A.O. (2019). "Bir Türk Baladı: Türkü-Destan". Çev. Meral Ozan, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 151-155.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1994). *Das türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk*. Hrsg. Vom Deutschen Volksliedarchiv, Studien zur Volksliedforschung Bd. 15, Bern-Berlin-Frankfurt a.M.-New York-Paris-Wien: Peter Lang Verlag.
- ÖZÜRKÜT, Yaşar (2003): *Öyküleriyle Türküler 4*, İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları.
- SARISÖZEN, Muzaffer (1962). *Türk Halk Musikisi Usulleri*, Ankara.
- SEEMANN, Erich / Strömbäck, Dag / Jonsson, Bengt R. (Ed.) (1967). *European Folk Ballads*, Copenhagen.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları *Türk Halk Müziği Repertuarı*, no: 151, 18.03.1973. Derleyen: Ahmet Yamacı, Kaynak Kişi: Salih Orhan, Yöre: Burdur/Yeşilova.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları *Türk Halk Müziği Repertuarı*, no: 2460, 08.03. 1984. Derleyen: (Emin Aldemir), Kaynak Kişi: Ragıp Binzat), Yöre: Adıyaman.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları *Türk Halk Müziği Repertuarı*, no: 656, 15.03. 1974. Derleyen: Muzaffer Sarısözen, Kaynak Kişi: Bedri Öztürk, Yöre: Gümüşhane/Kelkit.
- VARVEREN, Adnan (t.y.). Unutma Beni, <https://www.youtube.com/watch?v=XXueHoydKs0> (son erişim tarihi: 03.11.2019 (Emmin [!] Kızı Emmim Oğlu).
- YALGIN, Ali Rıza (1932a). "Cenupta Halk Şairleri: Dadaloğlu-4, *Türk Sözü Gazetesi*, 18 Mart 1932, Adana.
- YALGIN, Ali Rıza (1977b). *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. II, s. 66-68, (Hz. Sabahat Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

EK 1: Ignác Kúnos metni (1886)

Kız: Ben babamın evin yıktım
tavladan dorusun çıktım
yüz bin altın aldım çıktım
bin gidelim beyim o:lan.

O:lan: Türkmen kızı Türkmen kızı
sabahın seher yıldızı
git gidemem Türkmen kızı;
kır atımın nalı yok-tur
arkasında çulu yok-tur
bir gecelik yemi yok-tur
git gidemem Türkmen kızı.

Kız: Beyim o:lan paşam o:lan
kolum yastık saçım yorgan
bin gidelim beyim o:lan;
bileziyim nal edeyim
ferecemi çul edeyim
incilerim yem edeyim
bin gidelim beyim o:lan.

O:lan: Öküzümü çifte koştum
tohumunu yere saçtım
ben bir helal yere düştüm
git gidemem Türkmen kızı.

Kız : Öküzünü kurdlar yesin
tohumunu kuşlar yesin
helal ekmek haram olsun;
paça pişirdim o-da ya:lı'mda ba:lı
var git hey it köpeyim o:lu
ben istemem şinden gerü,

EK 2: Ali Rıza Yalgın metni (1977)

Oğlan diyor ki:

*Arkamızdan atlı kovar,
Gelen atlı cana kıyar.
Anam, babam belki duyar;
Ben gidemem emnim kızı. (amucam kızı demektir.)*

*Kız atımın nalı yoktur,
Arkasında çulu yoktur,
Bir gecelik yemi yoktur.
Ben gidemem emnim kızı.*

Kız cevap veriyor:

*Al şalvarım çul edeyim,
Kol halkamı¹ nal edeyim,
İncilerim yem edeyim,
Kalk gidelim emnim oğlu.*

*Dadaloğlu aşka murat,
Dağın yamaçları kanat,
Hızır bulur size kır at,
Üsküflenin² kaçın sizer.*

EK 3: Gündüz Artan metni (1963)

Gülner'dan Derlemeler:

EMMİ KIZI TÜRKÜSÜ

Derleyen: Gündüz ARTAN

Emminin oğluna vurgun genç bir kızın onunla kaçmak için kattanacağı fedakârlıkları ve delikanlının sabır tüketen itirazlarını nükteli bir söyleyle sıralayan bu türküyü Gülner'ın Gezende köyünde M. Emin Uluğ'dan dinledim.

— Evlerinin özü kaya,
Kayadan bakarlar aya;
Tarladaki doru taya
Bin gidelim emmim oğlu.

— Atım vardır, çulu yoktur,
Terkisinde yemi yoktur.
Boğazında gemi yoktur,
Ben gidemem emmim kızı.

— Önlüğümü çul yapayım,
Telli saçım gem yapayım,
Mercanımı yem yapayım,
Altınımı nal yapayım,
Bin gidelim emmim oğlu.

— Öküzüm kaşulu kaldı,
Evleğim kesili kaldı,
Tohumum saçılı kaldı,

Ben gidemem emmim kızı.

— Öküzünü kurtlar yesin,
Evleğini domuz sürsün,
Tohumunu kuşlar yesin
Bin gidelim emmim oğlu.

— Anan duyar, baban duyar,
Arkamızdan atlı koyar,
Gelen atlı cana kıyar
Ben gidemem emmim kızı.

— Anam duysun, babam duysun,
Arkamızdan atlı koysun,
Gelen atlı beni vursun
Bin gidelim emmim oğlu.

— Evlerinin özü yonca,
Sular akar ince ince,
Bu askerlik bitmeyince
Ben gidemem emmim kızı.

— Evlerinin özü kuyu,
Kuyudan çekerler suyu,
Emmim oğlu eşsek soyu
Bin gidelim arap oğlu.

EK 4: Türkü-baladın Yayılma Sahası

Emmi oğlu-Emmi kızı türküsü varyantlarının tespit edildiği iller

